ВТРАЧЕНЕ ЖИТТЯ

ГАННА ТКАЧЕНКО

КСД

ВТРАЧЕНЕ ЖИТТЯ
ГАННА ТКАЧЕНКО
КСД

ГАННА
ТКАЧЕНКО

ГАННА
ТКАЧЕНКО

ВТРАЧЕНЕ ЖИТТЯ

РОМАН

ХАРКІВ
2022
КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2022

ISBN 978-617-12-9824-8 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Ткаченко Г.

Т48 Втрачене життя : роман / Ганна Ткаченко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2022. — 208 с.

ISBN 978-617-12-9786-9

Друга світова війна.

Молоду вродливу вчительку Марію щиро люблять усі. Та доля поглумилася з неї: чоловік-зрадник Борис покинув її вагітною і навіть не навідується до сина Льоні. По селу почали розходитися чутки про наближення війни, а вже незабаром вони стали реальністю. Марія з Льонею і батьками вимушена евакуйовуватися. У сусідньому потязі вона мигцем бачить Бориса, який обіймає молоденьку медсестру. Життя жінки розбивається на друзки. Попереду — невідомість та виживання за Волгою. Марія стане заручницею домагань партійця Петровича, прагнучи врятувати сина й не потрапити в Сибір. Але доля подарує їй шанс: повернутися додому, в Україну. Цей шлях буде встелений тернами, що рватимуть тіло й душу. Дорога втрати, болю, кохання, що заступило смерть. І дорога надії повернути втрачене життя…

УДК 821.161.2

© Ткаченко Г. П., 2022

© Depositphotos.com / faestock, t.tomsickova, AnoushkaToronto, Serjio74b, Interpas, обкладинка, 2022
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2022
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2022

Розділ 1

Недалеко від лісу, з одного боку, і невеликої річки — з другого, поміж буйної зелені лип, кленів, беріз, високих груш і розлогих яблунь ледь виднілося село Климова Балка. Старі люди казали, що колись саме тут проходив Муравський шлях, яким татари набігали на Московію та Слобожанщину по ясир. А повертаючись, тягли на аркані зв'язаних людей. Тільки ніхто не знав, скільки зранених ніг тут пройшло та скільки сліз виплакано. Було й після того тут різне, але люди про це майже не говорять…

— Виходьте на вулицю! — кликала своїх сусідів Орина. — Все кидайте, потім доробите, наш історик уже близько! — підганяла, щоб ніхто не запізнився.

Це вона про Олександра Олександровича, який приходив на їхній куток до свого приятеля. Заодно і біля них спинявся, аби розказати щось цікаве із сивої давнини. Навіть не пригадує, коли це почалося, але тепер вони зустрічалися щонеділі під вечір. А по дорозі його й інші запрошують скуштувати пахучої полуниці, смачних груш, соковитого кавуна чи медову диню. Люди часто йшли слідом за ним до того кутка, де жила баба Орина, бо тільки в неї була довга й широка лавка під тином. Наслухавшись, починали трохи по-іншому дивитися на світ. Навіть земля, по якій ходили і нічого особливого не помічали, щоразу ставала ріднішою.

В учителя ж щоразу нова розповідь, ніби він спеціально готувався до зустрічі з ними. І все так просто у цього розумного чоловіка, неначе сам бачив тих німецьких хрестоносців, які боролися з язичниками, особисто знав польських шляхтичів, які на землях порубіжжя зводили свої маєтки. Він ніколи не приховував, що пишається лицарством України — козаками, які за свою Русь-Україну не шкодували навіть життя. Цікавими були оповідки: як і в що колись одягалися, як грали весілля, за що могли побитися, навіть як їх суд розсудив. Тож, наговорившись досхочу, він дякував за увагу, не цурався й руку потиснути простому чоловікові та низько вклонитися тутешнім жінкам. І поки його постать віддалялася, всі проводжали її очима, мов зачаровані. Лише із часом хтось скаже:

— Який розумний чоловік! Чому ж досі у селі сидить? — Вони звикли до того, що таких завжди забирали в місто, частіше — в Москву та Ленінград.

Самі далі гадають: і яка ж то причина змусила його приїхати в таку глухомань? Хоча були впевнені — переховується від органів. Не раз чули про таке, та й самі боялися сказати десь зайве слово. Але то — вони, а він — геть інша справа: виважений, поміркований, усе знає, нікому не робить зла, а навпаки, хоче кожного зробити мудрішим.

— Отож, а видюще око за такими ще пильніше слідкує, — скаже старий Омелько. Це теж було їм відомо, адже давно вони живуть під цією радянською владою.

— Ой, як давно! — Знову дід, який часто був напідпитку, дивував усіх тверезою думкою. Тож, незважаючи на його вади, люди погоджувалися, хитали головами, бо хороший час блисне — і пропав, а поганий дуже довго тягнеться.

— Набреше вам щоразу, а ви й вуха порозвішуєте. А чи так воно було, чи зовсім не так, звідки нам знати? — лише Ілько любив заперечувати — така в нього натура, казали в селі. — Теж мені «Герой нашого часу», — пригадає дід його прізвисько й одразу норовить утекти додому, щоб не чути жіночого лементу.

— А ти хто такий? — схоплять його бідові жінки за рукав і тягнуть назад. — У голові тирса, а думає, що професор. Ха-ха-ха! — сміються.

— Та затихніть ви! — цитькне на них баба Орина. — Кричите, як сполохані кури у курнику. Що й подумає про вас молода вчителька? Он вона з дитиною йде. Мабуть, знову купатися на озеро, — кивнула у бік дороги. — Добрий вечір, Маріє Іванівно, — привітавшись тоненьким голоском, вона вклонилась майже до пояса. — Ви щось сьогодні пізненько, тож не затримуйтеся довго, о цій порі при місяці русалки купаються. А коли що, то кричіть, ми вас одразу почуємо.

— Не хвилюйтеся, — заблищали білі зуби в такій усмішці, від якої всім стало радісно. — Ми там довго не будемо та й далеко не плаватимемо, — бринів Марусин голосок, ніби лив мед на їхні стомлені душі.

— Хороша вчителька у мого внука! Ой, яка тільки хороша! — проводжаючи її захопленим поглядом, баба Орина аж руки приклала до своїх грудей, ніби у церкві перед причастям. — Поглянеш — і очей відірвати не в змозі, а усміхнеться — то й на душі легше стане.

З такого чистого обличчя тільки Матір Божу малювати. А голос, а стан… — вона навіть сплюнула тричі через ліве плече, щоб не зурочити. — Пам'ятаєте циганку Раду, яка взимку по хатах ворожила? — розгладивши зморшки на обличчі, вона тугіше зав'язала біленьку хусточку. — Дуже гарна була, але далеко їй до нашої вчительки, в якої, здається, і душа світиться, мов ангельська. Що й казати! Навіть онук це відчуває, так її любить, так любить! Одне слово, пощастило нашим дітям з такими вчителями, — знову поглянула на дорогу. — Тільки чомусь нещасливі обоє — що Олександр Олександрович, що молода Марія Іванівна, — ще не договорила, а сум уже виглядав з її очей. — Якби по віку підходили, ото була б пара! — Від таких слів аж очі її заблищали. — І чому Бог так погано парує? — зиркнула на свого діда Омелька, який і цього дня не міг стриматися, щоб не випити оковитої. — Чого ж мовчав? — схаменулася та поглянула на старого Ілька, пригадавши їхню попередню розмову. — Невже знову молода вчителька тебе загіпнотизувала? — розтягла в посмішці обвітрені губи. — Зараз скаже «Не литовка», якщо до тями прийшов, бідовий наш Ілько, — сміялася з нього.

— І справді, не литовка… — дід серйозно повторив за нею. — Їх у нас багато, тільки вона на них не схожа. Ще краща! — випалив, не роздумуючи, та враз опустив голову — засоромився. — Історик казав: кня-ги-ня, — може, й не хотів, але всі звуки пересипав нотками ревнощів. — Мабуть, так воно і є, — здається, він уперше не заперечував того, що доводилося чути від учителя. — Історія — це діло серйозне, — ще й таке докинув, усіх здивувавши. — Озирнешся, а воно ніби нічого й не було. Але то тільки так здається, бо в Орини всі онуки на монголів схожі, у Наталки — на татар, — це він пригадував сьогоднішню розмову з учителем історії. — Топтала значить орда жінок тутешніх. Га-га-га! — зареготав, показуючи свій майже беззубий рот. — А в Пріські хлопці — точнісінько як ті східні племена, про яких ми минулого разу чули: щоки немов мечем порізані, а замість очей — манюсінькі вуглинки, — він знову підвів усе до жіночого галасу.

— Ви тільки послухайте, яких він нам родичів приліпив! — від несподіванки баба Орина аж розчервонілася. — Як у нього — то козаки, а в мене — татари якісь чи монголи, у Пріські — теж

нелюди. — Вона навіть розгубилася, щоправда, ненадовго, бо, опанувавши себе, вмить придумала, як дідову пельку заткнути. — Ти на мою хату поглянь — стоїть, мов дзвініця, а твоя скоро завалиться. Хіба ж би в такій козаки жили?! — насмішливо проказала, високо піднявши голову.

— Про татар не знаю, а козачок раніше пів села було. Це тепер про все забули, ніби вони кудись виїхали. Але вони й зараз тут, — перебила їх Шурочка, яка давно секретарювала в сільській раді. — Тільки не забули, а бояться говорити. Краще про хліб та про роботу, а то й про якісь дурниці, аби вдома жити, — вставивши і своє слово не про погоду чи сварку сусідів, вона теж була задоволена.

— Воно то так, але Маруся якась інакша. Може, й справді в її жилах князівська кров тече. Ух! — старий Ілько стис кулаки та аж затремтів, усміхаючись. — Цікаво б знати, як же її доля складеться? — дивився їй услід та роздумував. — Мабуть, чоловіки вбиватимуть один одного, дуже ж вона вродлива. Тільки здається мені, що й свого не доб'ються і їй пожити не дадуть, — здивував цими словами всіх, постукуючи своєю кривою палицею.

— Не було у нашому селі таких вродливих, не довелося бачити і в місті, — знову з нього сміються люди, а він все про молоду Марію Іванівну продовжує. — До того ж серйозна не по роках. Не випадково ж у школі прізвисько до неї причепилося — Декабристка.

— І тут він усе знає! — голосно перебила його стара Орина, аж її п'яний дід забелькотів під парканом.

— І підмітять же, чортові діти! — засміялася Шурочка-секретарка. — А що це ви сьогодні все про Марусю та про Марусю? — аж крутилися її дві чорні вуглини на засмаглому обличчі. — Невже і вночі про неї думаєте? — хотілося їй ще трохи покепкувати зі старого Ілька. — Он воно що! — підняла брови, бо дід цього разу навіть розгубився, ніби його застукали на гарячому. — Олександра Олександровича до неї ревнуєте! — намагалася вивести на чисту воду. — Чого ж про Гітлера не говорите? — облишила про дідові почуття, бо він лише кахикав у кулак, так і не придумавши, що відповісти. — Невже нічого нового не сталося? — придивлялася до присутніх, адже останнім часом із того починалися всі їхні зустрічі.

— Багато честі йому буде, щоб так часто згадувати, — зрадів Ілько, що вже про інше говоритимуть. — Недавно Ворошилов по радіо таке

сказав: ворога битимемо на його території сокрушительним ударом. Ось так! — махнув рукою, мов шаблею, ще не забувши той удар із часів громадянської війни. — На його території, а не на нашій! — повторив головне.

— І правильно, — підтримала баба Орина, у якої радіо ніколи не замовкало в хаті. Після чого блимала очима хвилину-другу, поки додала: — А чи так вийде? Він пів Європи вже завоював, а ми про своє… Пів Європи! Треба ж таке! — від подиву аж на лоба звела сиві брови.

— Будуть тут німці скоро, за місяць, а то й раніше. Ось подивитесь, — подав голос з-під тину дід Омелько. — Тільки за комісарів і за колгоспи люди не будуть воювати або погано воюватимуть, — проказав розбірливо, навіть язик у нього не заплітався. — Хіба змушуватимуть, — ще й таке люди почули, поки його баба стояла мов укопана. — А це вони вміють, — неначе й не пив оковитої. Намагався ще щось бовкнути, але перелякана баба Орина затулила йому рота своєю порепаною великою рукою і швидко потягла до хати.

— Не слухайте його, люди добрі, це він сп’яну, — виправдовувалася, оглядаючись. — Я тобі вип’ю у празник! Більше й з хати не випущу! Бач, про що в чайній наслухався! — хлюскала по дідовій спині лозиною, яка завжди напохваті лежала під тином, аби не довго шукати, коли корову заганяти доведеться.

Спочатку всі сміялися, а вже за хвилину люди розбіглися, ніби налякавшись почутого.

Про війну говорили й Марусині подруги на березі сільського озера. Самі говорили й самі заперечували — звісно, молодим не вірилося. Але чутки… До них і вони дослухалися. Лякав і штучний спокій, який створювало радіо та газети. Забували лише ввечері, коли на кожній вулиці молодь співала українські пісні. А лягаючи спати, вже вкотре відчували — це останні вечорниці. Щось таємниче було в тому відчутті, від чого навіть місяць завмирав у небі. Магічною була й тиша, яка залягала після півночі, лише коли-не-коли не стримається собака та й сколихне її. «Мир і благодать», — заспокоїть себе Маруся, зачиняючи на защіпку двері. Сама примоститься на ліжку біля сина Льоньки, почує, як він солодко сопе, та й за все забуде.

— Невже то правда про війну? — одного разу тихо спитала в Олександра Олександровича, зустрівшись у шкільному коридорі. — Невже це повинно статися?

— Так, чорна хмара вже над нами, — тільки з нею він міг поговорити відверто. — Ось-ось спалахне блискавка, з усієї сили лясне грім, який розірве небо й землю, — сказавши, сумно поглянув на молоду Марію Іванівну. — Вибачте, вам хочеться повідомляти лише щось радісне, але де таке зараз знайти? — Його обличчя торкнулася якась дивна усмішка, тепла і дуже рідна. — А ще хочеться побажати вам щасливого майбутнього, — тієї миті його очі аж вологими стали. — Скажіть, якби між нами не було такої великої різниці у віці, ви б могли… — розкашлявшись, він так і не договорив. І тільки легкий рум'янець, який з'явився на його щоках, вказував аж ніяк не на хворобу. — Вибачте, я зовсім не те кажу, зовсім не те… — знову засоромився своїх слів. — Чомусь таке відчуття, що ми з вами бачимося востаннє перед довгою розлукою, — хапонувши повітря, він важко зітхнув. — Тож знайте… — і знову не доказав.

— Я питала про війну, — нагадала йому Маруся, а в самої щось солодке розлилося в грудях. Кліпає очима і теж не знає, що говорити, до того ж поряд, як завжди на перерві, бігає і галасує дітвора.

— Так, я не забув, — прибравши серйозного вигляду, він враз став схожий на того Олександра Олександровича, якого тут усі знали. — Доведеться кропити нашу землю кров'ю. Та що там кропити — поливати… — майже прошепотів.

— Не може такого бути, сам Будьонний заперечував, — Марусі не хотілося в те вірити. — Навіть вуса обіцяв поголити, якщо німець нападе, — пригадала й те, що читала у вчорашній газеті.

Вона пильно дивилася на давно знайомого немолодого вчителя, а в самої так і стрибала душа, про все здогадавшись. Було, й раніше думала про нього, тільки ніяк не могла визначитися: хто він для неї? Довіряла йому всі свої біди, радощі, а він радив їй, як ніхто інший, підставляв своє плече, аби вона на ньому поплакала. «Рідний чоловік», — не раз робила такий висновок. «Але не тільки рідний…» — щось їй підказувало. «Не знаю! Не знаю!» — стукало її серце, в якому, здається, було місце тільки для Бориса.

— То про яку розлуку ви говорили? — злетіло з її вуст те, чого вона не могла й припустити. — А як же я? — Її обличчя вмить стало блідим

і розгубленим. — Мені й словом ні з ким буде обмовитись, — терла одну об другу свої холодні руки.

Завжди виважений Олександр Олександрович довго намагався сковтнути клубок у горлі, а коли зібрався ще щось додати, до них підійшли якісь люди в цивільному й запропонували йому пройти з ними. Ще не ступивши й кроку, він швидко пробіг очима по вузькому шкільному коридору, неначе поспішав з усіма попрощатися.

— У кожного своя війна буде. Моя, здається, уже почалася, — сказав так тихо, що тільки вона могла це почути.

Марусю трясло, немов від пропасниці, а він спокійно пішов із тими людьми до вхідних дверей, далі по шкільному подвір'ю, а потім до їхнього автомобіля. Ішов так, ніби давно знав, що ця хвилина неодмінно настане. Слідом за ним поспішали вчителі й учні, дехто плакав, а один випускник навіть забіг наперед і встиг крикнути: «Прощавайте! Ми завжди з вами!» Наляканий директор школи, вчасно схопивши сміливця за рукав, сховав його у натовпі. У той час дверцята чорної «емки» стукнули, й автомобіль, вискочивши на дорогу, повіз «Героя їхнього часу» у невідомому напрямку.

Від несподіванки всі завмерли. Може, й довго так би стояли, та продзеленчав дзвінок на наступний урок, який змусив їх стрепенутися. Далі все йшло за розкладом, не було лише уроків історії, але нікому й на думку не спало бешкетувати, діти сиділи тихо й дивилися в підручник. Про те, що сталося, не говорили і вчителі — жодного слова, жодної згадки. Та то лише зовні, а всередині кожного колотив страх, поки вони звикли до нього та змирилися з думкою: треба жити й працювати без свого улюбленого вчителя і товариша.

Нічого не змінилося і в селі — то чекали його скрізь, а то не стали. Пронеслися чутки про його арешт. Здивовані цим були всі, а все ж відповідали банально: про що ж він раніше думав?! Далі — одні про косовицю, бо ця робота зараз усіх підганяла, інші — про дощі, які заважали сіно сушити, а про вчителя ні слова, хоча всі знали про той чорний «воронок», яким навіть неслухняних дітей лякали. За два дні, здається, й геть забули. Тітка Орина, яка завжди виглядала вчителя, тепер неначе сказилася — лаяла сусідку тітку Палажку за її курей, які вже пів штуки ячменю з'їли. А та нагадувала, що Оринина корова вже вдруге всю кукурудзу перетоптала.

— Бодай твої кури тим ячменем подавилися! — кричала через межу одна.

— А бодай твоїй корові боки здуло від моєї кукурудзи! — не вступалася інша.

— А бодай у тебе все господарство передохло! — аж присідала Орина.

— А бодай ти сама вдавилася, — чути було на пів села голос Палажки.

Одна кулаками трясла, друга доплюнути намагалася, одна дулі показувала, а друга, нагнувшись, закотила спідницю аж на саму спину, оголюючи сідниці як останній аргумент на знак своєї правоти.

Побачивши їх, дід Ілько, який возом проїжджав повз їхні двори, спинився, взяв велику грудку землі, яка, засохнувши на сонці, стала твердою, мов цеглина, і кинув. Грудка не долетіла, але баби відскочили в різні боки й одразу стали разом кричати на нього. Голосно засміявшись, старий Ілько сів на воза, змахнув віжками над конем і поїхав собі далі. Жінки ж, прийшовши до тями, розійшлися, бо й так багато сорому набралися.

Наступної ночі палахкотіла хата баби Орини та діда Омелька — чи від блискавки зайнявшись, чи від дідової цигарки, а може, ще з якої причини. Через ту пожежу не спало пів села: всі з відрами носили воду та лили на хлів, намагаючись хоч його вберегти. Кричали люди, ревла скотина аж до ранку, а потім знову все затихло, ніби й те мало статися. Усі зайнялися своєю роботою, адже літній день — рік годує. Лише дітвора, роздмухуючи чорні головешки, бігала біля попелища, а баба Орина, неначе втративши глузд, сама розбивала сокирою довгу лавку, вважаючи, що саме через неї вона лишилася без хати.

Серед тих замурзаних хлопчаків був і Льонька; звідти гордо поїхав на пожежному тарантасі, тримаючись руками за насос, яким цілу ніч качали воду. Коли добралися до пожарки, дядько Петро поплескав хлопчину по плечу та пожартував:

— Ну що, друже, готовий воювати?

— А коли?

Не забарилося з відповіддю мале, поглянувши знизу вгору на здорового дядька. У відповідь дружний сміх сколихнув пожарку. Чоловіки аж за животи хапалися від того, що хлоп’я готове було хоч сьогодні.

— Тихо ви! — цитькнув на них дядько, ледве зберігаючи серйозний вигляд, — Льонька ще щось збирається сказати. Повтори, хлопче, голосніше та не слухай їх, то вони не з тебе регочуть, — попросив малого.

— А як ми про це Сталіну скажемо чи Будьонному? — випалив той, піднявши серйозні оченята на дядька, який, схилившись над ним, аж завмер від почутого. І лише його вказівний палець застережливо колихався над здоровою чубатою головою, аби ніхто в ту хвилину не порушив тишу.

Не стримався лише дід Захар, який до цього стояв осторонь та уважно слухав.

— Чули, що дитина каже? — високо підняв свої кудлаті брови. — Отакий! Малий, а який розумний! — Від радості аж глибокі зморшки на його обличчі розгладилися. — Я й сам хотів їм подзвонити, але в нашій Климовій Балці телефона немає, це треба в район їхати. Всі говорять про війну, а йому могли і не доповісти, — про таке торохтів так швидко, ніби ті слова на самому краєчку язика сиділи. — І подзвонив би, більше ніхто ж насмілиться, — розвів руками, показуючи, що серед присутніх таких немає. — А мені море по коліна, я вже нажився, — махнув рукою, ніби йшлося про якісь дріб'язкові справи. — Коли й до білих ведмедів відправили б, і то нічого. Хоч одне хороше діло за життя зробив би, — доводив, що йдеться про геройство, і він згоден заплатити за те навіть своїм життям. — Та й плакати за дідом Захаром нема кому, — зітхнув тяжко.

— Чи ти перетрудився, чи дурним вродився? — витріщив на нього дядько Петро і без того булькаті очі. — Виходить, що мале, що старе, — не міг заспокоїтись від почутого.

— То з ким воювати? — перебив їх молодий Василь.

— З германцем, — відповіли мало не хором.

— Ви що, телепні здорові, у нас із ними тепер мир, — аж розізлився дядько Петро. — Ти йди, Льоню, додому, бо вже мати твоя зі школи побігла, а ми тут ще потолкуємо, — повів його до дверей, мотаючи весь час головою. — Та приходь завтра в обід ляси точити, може, цікавіше буде, ніж сьогодні, — погладив його по голові й усміхнувся. — Приходь, Льоню, ти ж у нас свій чоловік. Потім на тарантас із тобою поліземо, в чотири руки воду качати, — ця дитина ніколи йому не заважала. — Поглянь, он і вчительки поспішають

у вашу кімнатку, — дивився у вікно. — Там, мабуть, так тісно, що й миші нема де розгулятися. Вийшла б твоя мама за агронома, то й жили б у великому будинку. Коли й за молодого будівельника, теж по-людськи було б, а якщо й далі носом крутитиме, тож хтозна-скільки в тій манюсінькій піндюрці сидіти доведеться. Такі кавалери довго не бігатимуть — оженяться. Діло молоде! Розумієш? — знову погладив Льоньку по голові. — Дівчата самі їх знайдуть і хомут на шию одінуть. Правду, хлопці, кажу? — засміявся голосно. — Чи ти б сам, Льоню, вибрав, коли мати визначитись не може. Дивись, і діло б з місця зрушилося. Для такої красивої немає тут іншої пари, — знову поглядав на вікно й закахикав у свій здоровий кулак.

— Татко повернеться, — твердо сказало мале.

— Це тобі так, брате, хочеться. А хтозна, яка кішка між ними пробігла. І де ти бачив, щоб артист довго на одному місці сидів? — Запаливши цигарку, дядько повільно затягнувся димом, смакуючи його. — Поїхав на гастролі — і знову оженився. А як же інакше, коли жінки самі на такий голос біжать, — пихкав густим димом та роздумував далі. — Що вміє співати, то вміє! Коли затягне «Карії очі, чорнії брови», то хто ж устоїть, — пригладжував свого зашкарублого від поту чуба. — Тільки ти, козаче, не горюй, якось воно буде, — взяв Льоню на руки та пригорнув до себе з батьківською ніжністю.

Відтоді, як двоє своїх погодків померли голодною зимою тридцять третього, жінка, яка теж ледь вижила, більше не народила дядькові Петрові дітей. Тому й зустрічав цього хлопчину, мов рідного сина, а коли брав на руки, то й сльоза могла на очі навернутися — так приємно і щемливо було на душі. Зараз хотілося якомога швидше його розвеселити.

— Не морщ носа, Льоню, тобі ще рано журитися, — сказав після недовгої паузи. — Біжи вже додому, поки добіжиш, вони і чай на примусі зігріють, — нагадував про вчительок. — Та швидше жми, а то хліб зі сливовим варенням проґавиш. То вони тільки говорять про фігуру, а з'їдять так швидко, що й оком змигнути не встигнеш, — знову притулив його до себе, після чого обережно поставив на землю і, провівши на вулицю, зачинив двері пожарки. — Тепер і до діла можна, — мовив, різко обернувшись до працівників. — То хто тут Сталіну дзвонити збирався? Чи ти хочеш, щоб усю пожарку

перетрусили та й нас до білих ведмедів відправили? — шукав очима діда Захара.

— Нема вже його, одумався та через другі двері п’ятами накивав, — засміялися хором хлопці.

— А що, дійшло? Тож нехай і на очі не потрапляє. Таке бовкнути: всі говорять, а йому могли і не доповісти… Чули? Не пойму: чи перетрудився, чи дурним вродився, — Петро ніяк не міг угомонитися, бо він тут старший. — Невже так хочеться за своїм братом піти? — нагадав і про того. — Казали, що його у Польщі арештували у тридцять дев’ятому. Нібито був завербований німецькою чи польською розвідкою для шпіонажу. Але тут і я, хлопці, не пойму: як він там опинився? — Його брови аж під кострубатого чуба полізли. — Ніколи не повірю, що з того вайлуватого колгоспника вийшов розвідник чи шпигун. Значить, щось бовкнув, як оце Захар, — хитав головою, зробивши такий висновок.

— Чого-чого? — так скривився Василь, ніби кислу сливу розкусив. — Воював, коли наші на Польщу напали, — сміливо почав, ніби це було всім відомо.

— Прикуси язика, дурню, — поцідив крізь зуби дядько Петро. — Не було такого, і все, бо й тебе завтра не побачимо. То на Польщу, то на Фінляндію… Чого тільки не вигадають, аби поговорити, — бурчав невдоволено, зиркаючи спідлоба на інших.

— Куди ж тоді люди поділися, яких військкомат забрав? І всіх таємно вночі, — здається, Василь і не збирався сьогодні мовчати. — Пропали разом із машинами. Каже батько, що й по інших селах таких багато. Може, й справді на фінській чи на польській землі загинули, раз не повернулися. Чи там їх назавжди залишили, бо звідти багато місцевих на Сибір вивезли, — говорив швидко, неначе поспішав усе доказати. — А пригадуєте, як два роки тому спинялися на нашому вокзалі дивні потяги із запломбованими вагонами? Через дірки в тих телятниках люди за кусок хліба золоті годинники пропонували, і не тільки українською говорили, а й польською. Ще скажіть, що хтось цього не знає! — Його погляд метався від одного до другого.

— Годі тобі, молодий ще про таке патякати! — аж тупнув ногою дядько Петро.

— Ще й тепер звідти вагонами добро везуть, навіть піаніно, — ніби й не чув Василь, що його спиняють. — Пів року тому хлопці на вокзалі

розмову підслухали: раніше там можна було й так узяти, тепер тільки за гроші, але все одно дешево. На західній. Зрозуміли? — На нього вже дивились, як на божевільного. Кожен знав дещо, але не збирався про те говорити. А він продовжував: — Багато хто й зараз у відрядження туди подався, з начальства, звичайно, аби чужого добра за копійки набрати. Виходить, людей вивезли, а добро їхнє… мародери розкрадають.

— Та затихнеш ти сьогодні чи ні?! — крикнув дядько Петро, аж слина з рота розлетілася в різні боки. — Тьху ти, думав: дорослого взяв на роботу, а він — дитина ще. До того ж дурний як пень, — знову поглянув спідлоба на чоловіків. — Глядіть мені! Тільки хто донесе, про що тут говорять, сам туди потрапить! — показував брудним пальцем у бік сходу, маючи на увазі Сибір. — Я нічого не чув, і ви також. Зрозуміли? А ти, Василю, менше базікай, зараз лише глухому й німому можна прожити. Чи ти й досі не второпав?

— Второпав. Тільки ще одне скажу: тепер німецьких шпигунів скрізь шукають. Кажуть, що багато вже знайшли, навіть усі в'язниці ними забиті. У кого штани дуже кльошоні чи кепка польського покрою, тих ловлять просто на вулиці, — йому сьогодні, як вредному хлоп'яті, будь-що хотілося довести своє.

— Та заберіть ви його від мене! — розчервонівшись від гніву, дядько Петро замахав кулаками. — Нехай не тут, а біля сільради стане і патякає, раз клепки в голові не вистачає. Там довго не поговорить! — сам витер рукавом рясний піт з лоба й повільно сів на лаву. — Неначе подуріли. Розходьтеся вже! — різко махнув рукою, показуючи на двері. — Сам чергуватиму, може, прикимарю хоч трохи. Стомився я цієї ночі, — він уперше нарікав на втому. — Коней тільки напоїть та на свіжу траву припніть, нехай пасуться, вони теж наробилися, — наказував, не збавляючи сердитого тону. — Погано літо починається, блискавка вже третю хату спалила. Було, що й рік мине без пожежі, а це — як не перед добром. До того ж оці ваші дурні балачки… Вчора сказали, що ось-ось німець нападе, сьогодні ще добавили, так щодня і є над чим думати, — сам показав рукою у бік дверей, де повинні щезнути пожежники, які ще й досі тут топталися. — Тільки не зачиняйте двері, телепні здорові, може, Льонька ще загляне. Дитину ангельську — й ту спортили.

Не чекаючи, коли всі покинуть кімнату, він усівся на довгій лаві та, обхопивши руками важку голову, колихав нею в різні боки, ніби вона

може от-от розколотися. А потім неначе завмер. За хвилину вже хропів — та так, що й за вікном чути було.

Малий Льонька і сам любив цього величезного дядька з добрим серцем, як говорили люди. Йому навіть здавалося, що той — родич, тому й біг у пожарку, завжди відчуваючи, що там його чекають. Тільки цього літа не пощастило — він захворів на пропасницю. Бувало, і цілий день лежав під теплою ковдрою, але й там не міг зігрітися. Коли стало попускати, часто сидів біля єдиного вікна їхньої маленької кімнатки при школі, що виходило на центральну вулицю, і спостерігав за життям села. Одного разу побачив, як група хлопців та дівчат хапала перехожих, одягала їм на голови дивні шапки з величезними круглими очима, бинтувала руки, ноги, потім укладала на ноші й бігом кудись несла, — і ніяк не міг зрозуміти, що то воно діється.

— То військова підготовка, — пояснила мама, повернувшись з уроків додому. — Люди навчаються надавати першу допомогу при пораненні, а дивні шапки називаються протигазами.

— А Сталін про це знає? — спитав у неї своїм наївним дитячим голоском.

Почувши таке, Маруся розгубилася, а прийшовши до тями, сказала, що більше не пустить його в пожарку.

— Я туди і не збирався, — відповів їй. — Нема коли ляси точити — на поле побіжу. Казали, що там літаки скоро сідатимуть, то, може, завтра, — повідав їй про свої плани. — Вчора хлопці у вікно газету показували, в якій Гітлер сидить зверху на танку, а з-під нього самовар, подушки, навіть патефон виглядає. Вони з того сміялися. То чому ж він не може всередину все сховати? — дивувалося мале. — Розгубить роззява!

— Господи! І що мені, Льоню, з тобою робити? — схопилася мати за серце. — Це ж тільки п’ять, і то неповних, що ж далі буде? — мало не плакала.

— Що-що — війна. Хіба не чула? Так хлопці кажуть, а ще — дід Захар. Правда, дядько Петро його лаяв, то, може, і не буде, бо він усе знає, — задумався, мов дорослий. — А навіщо, мамо, воювати? — спитав по хвилі.

— Щоб забрати собі землю і все, що на ній, а разом із тим і наше майно, — відповіла невпевнено.

— То в нас і зовсім нічого немає, ми ще самі не купили, — вже вкотре ті здивовані оченята дивилися на неї.

— Мий руки і сідай вечеряти, — сердито наказала синові. — Завтра можеш виходити на вулицю, тільки менше бігай за здоровими хлопцями, малий ще. Та гляди мені, — посварилася про всяк випадок, — про війну ніде ані слова! Зрозумів?

Він кивнув, нічого не обіцяючи, а сам тримав серйозний вигляд, адже йому хотілося в усьому бути схожим на дядька Петра.

* * *

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.